

ואתחנן

באציט זיך אויף א (תפלה) בקשה וואס מען בעט בתור מתנת חנם (וויבאלד אז „אין לברי' כלום אצל בוראו") [און ווי ר' לוי זאגט (גלייך דערנאך): „למה לא בא משה אלא בלשון תחנונים . . במתנת חנם אני עושה עמו"].

דארף מען פארשטיין: וואס איז די סברת המחלוקת צווישן ספרי און מדרש, צי דאס זיינען צוויי פירושים, אדער איין פירוש?

ב. מפרשים זיינען מסביר דעם חילוק צווישן די צוויי דעות (אין ספרי):

לויטן ערשטן פירוש אז „ואתחנן" איז פון „לשון מתנת חנם" איז עס גלייך ווי ס'וואלט געשטאנען „ואתחננס", ער האט געבעטן דעם אויבערשטן „לתת לי מתנת חנם". און דערפאר איז עס נישט פון די לשונות של תפלה — ווייל אין דעם ווארט „ואתחננס" גופא איז נישטא קיין לשון של תפלה ובקשה?

משא"כ לויטן צווייטן פירוש, אז „ואתחנן" איז פון די עשרה לשונות של תפלה — איז „ואתחנן" א לשון פון תחינה ותחנונים (כנ"ל פון מדרש).

לפי' וועט אויסקומען, אז די דיעה פון מדרש (וואס ברענגט ביידע ענינים

א. אויף דער התחלת הסדרה — „ואתחנן אל ה'" — ווערן געבראכט אין ספרי צוויי דעות:

(א) אז „ואתחנן" איז פון לשון „חנם", ד.ה. משה רבינו האט געבעטן ביים אוי-בערשטן, אז ער זאל אים לאזן אריינגיין אין איי אלס מתנת חנם. ווייל אע"פ אז (צדיקים) „היו יכולים לתלות . . במעשיהם הטובים (ו)לא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם".

(ב) אז „ואתחנן" איז איינער פון די עשרה לשונות של תפלה.

אין מדרש רבה¹ אויפן פסוק ווערן אויך געבראכט די צוויי ענינים — אז „ואתחנן" איז (א) פון די עשרה לשונות של תפלה, און (ב) אז דאס איז מלשון מתנת חנם — אבער נישט אלס צוויי דעות, נאר אלס איין און דער זעלבער פירוש (פון דעם זעלבן מ"ד), וז"ל:

„א"ר יוחנן עשרה לשונות נקראת תפלה כו' ותחנונים דכתיב ואתחנן אל ה' ומכולן לא נתפלל משה אלא בלשון תחנונים. א"ר יוחנן מכאן אתה למד שאין לברי' כלום אצל בוראו שהרי משה . . לא בא אלא בלשון תחנונים" — דאס הייסט, אז דער ל' „תחנונים" (ואתחנן)

(5) ומזה שאומר „אמר ר' לוי (ולא — ר' לוי אמר) מוכח שבא לפרש מילתא דר' יוחנן, ולא לחלוק עליו. וכן מוכח בתנחומא כאן.

(6) גם בראים כאן מעיר על שינוי זה בין הספרי ומדרש, אבל אינו מתרצו.

(7) חזקוני כאן. לבוש על פרשי' כאן. וראה הערה 10.

(8) ל' רשי' כאן.

(9) ראה גם דברי דוד (להט"ז) ומשכיל לדוד כאן.

(1) הובא ג"כ בפירוש רש"י על התורה (בשינוי לשון. וראה גם הערה 29).

(2) כ"ה בפירוש רש"י. ובספרי — משה ודוד.

(3) פ"ב. א. ועד"ז בתנחומא פרשתנו ג.

(4) ויש לומר שזהו מה שרש"י מציין „כדאיתא בספרי" (ולא „מרבוחינו עה"פ" — או כיו"ב) — לשלול פ"י המדרש, כי גם בפשט"ה הם ב' פירושים (כדעת הספרי), ולא פירוש אחד (כדעת המדרש), כמשנת בההתועדות.

מעשיו¹², ובפרט אז ער איז בנו של אברהם יצחק ויעקב¹³ — קומט דאך עס סעודת שלמה בשעתה ויותר¹⁴, ובמיוחד א שומר תומצ' שטייט דאך¹⁵, אם בחוקותי תלכו גר ונתתי גשמיכם גר¹⁶, איז י"ל, אז אויך דער ענין התפלה (ווי זי דארף זיין מלכתחילה¹⁶ ע"פ תורת אמת¹⁷) איז ווייל עס קומט.

און אע"פ אז מ'קען פרעגן: אויב עס קומט ובפרט ע"י מעשים טובים — היינט פארוואס דארף ער דערויף מתפלל זיין?

(12) תהלים קמה, ט. וראה כתובות סז, ב. וראה ב"מ פה, א.

(13) ועפ"י תומתק הקדמת השבח אלקי אברהם יצחק ויעקב — לבקשת צרכיו.

(14) ב"מ פה, א.

(15) ר"פ בחוקותי.

(16) ויש לקשר זה בהפ"י (תו"א עט, סע"ד ובכ"מ) תפלה מל' התופל ומחבר — כי צ"ל חיבור ושייכות לזה שמתפלל אליו — ע"ז שהוא אומן שעשהו (תענית כ, ריש ע"ב) ויש לו זכיות וכו'.

(17) בעיקרים (מאמר ד פט"ז) מבואר שענין התפלה הוא גם אם אין האדם ראוי לטובה זו (וגם רשע גמור — כמו מנשה בן חזק' — צריך להתפלל). כי מכיון, שכל הטובות המגיעות מהשם הם על צד החסד הגמור לא שכן מעשיו הטובים (וראה גם לקמן בפנים), לכן יכול להיות שגיעו מאתו טובות הן שיהי' המקבל מוכן או בלתי מוכן. וראה תנא דבי אלי' זוטא פ"ז.

אבל זהו רק דגם אם אין לו מעש' אע"פ יש לו להתפלל בתור מתנת חנם ממש (מכיון שבין כך, גם שכן המצות הוא רק על צד החסד הגמור¹⁸, ובמילא יכול להיות שגם אליו תגיע הטובה אף שהוא, בלתי מוכן¹⁹). וע"ד תפלת משה בתור מתנת חנם (כי לא היתה מועלת תפלה סתם, כדלקמן סעיף ד ואילך בארוכה).

אבל ענין התפלה כפי שצ"ל מלכתחילה הוא — שממלאים בקשתו ע"י זכיות, כפנים. וראה גם ח"י ופי' מהרי"ק (על פרש"י) כאן.

ולהעיר ג"כ מיראת יעקב, נתמעטו זכיותי כו' שמה כו', אף שהקביה הבטיחו כו' (פרש"י ושלח לב, יא), ושם (לב, יג), ואתה אמרת היטב גו' וברש"י שם, היטב בזכות כו': כן להעיר מפרש"י תבוא (כו, טו), ועוד.

צוזאמען) איז, אז אע"פ אז דער ווארט „ואתחנן" איז (ניט מלשון „חנם", נאר) מלשון „תחנונים", איז אבער דער תוכן פון א תפלת תחנונים — אז מען בעט א מתנת חנם¹⁰.

מען דארף אבער פארשטיין: וויבאלד אז סיי לויטן ספריו¹¹ און סיי לויטן מדרש, איז בפועל האט משה געבעטן ביים אויבערשטן א מתנת חנם — איז אין וואס באשטייט דער תוכן הפלוגתא, צי משה האט גענוצט א לשון וואס האט בלויז דעם אינהאלט פון „חנם" (כדעת הספרי¹¹), אדער — א לשון של תפלה, נאר אזא לשון וואס פאסט ווען מ'בעט א מתנת חנם?

ג. דער ביאור אין דעם:

בשעת מען בעט ביים אויבערשטן אז ער זאל געבן צרכי וכיו"ב, זיינען דא אין דעם צוויי ענינים:

(א) דער אופן הבקשה, תחנונים אדער תביעה.

(ב) די טיבה צוליב וועלכער דער אויבערשטער זאל ממלא זיין בקשתו — דאס קומט עס, אדער במתנת חנם.

וויבאלד השם האט עס באשאפן דארף ער עס געבן צרכי, „ורחמי על כל

(10) ראה עד"ז בס' זכרון (על פרש"י) כאן בפירושו הב'.

— אלא שהוא כתב כן בפרש"י (וספרי) שאין ואתחנן אלא לשון מתנת חנם. וצ"ע, דאי' מדוע אין „ואתחנן" מהעשרה לשונות של תפלה גם לפי זה שברש"י. ועד"ז צ"ע לפירושו הא' „שחננה וחנון וחנם וחו' כולם משרש אחד ומענין אחד" (וראה גם רא"ם כאן). וכמו שהקשה בבאר יצחק (על פרש"י) כאן.

ולכן מסתבר כהמפרשים שהובאו לעיל, שלפי פ"י הראשון ד.ואתחנן" הוא, לשון מתנת חנם, אינו שייך ללשון „תחינה" (ולכן אינו מהלשונות של תפלה).

(11) בפי הא'.

תולה זיין א תפלה „בזכות עצמו“²⁵ — ווייל אפילו ווען דער אויבערשטער איז ממלא די בקשה צוליב מעשיו הטובים, האט נישט קיין ארט צו תולה זיין די בקשה בזכות עצמו (צו מתפלל זיין „עשה לי בזכותי“²⁶).

ד. און דאס איז דער חילוק צווישן דעם ספרי²⁷ און דעם מדרש:

די צוויי אופנים הנ"ל (סעיף ב) ווי צו פארבינדן דעם לשון „ואתחנן“ מיטן ענין פון „מתנת חנם“ — דריקן אויס צוויי אופנים אין בעטן א מתנת חנם:

לויטן מדרש, איז „ואתחנן“ — מתנת חנם — בלויז מתאר דעם אופן הבקשה (כמש"נ²⁷ „תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות“): איינער וואס שטייט אין דער תנועה פון ביטול היפך העזות, איז זיין תפילה „בלשון תחנונים“ — מתנת חנם.

דאס הייסט: ער ווייס אז ער האט מעשים טובים, אבער דאך בעט ער ביים אויבערשטן בתור מתנת חנם (און דער-פאר פארבינדט דער מדרש „מתנת חנם“ מיט „לשון תחנונים“ — דער ענין פון מתנת חנם הערט זיך אן בלויז אין לשון ואופן התפלה).

המד"ר כאן (נעתק לעיל ס"א): מכאן . . שאין לבר"י כו'.

25) להעיר מקידושין (פב, א) ח"י ועוף כו' מתפרנסין שלא בצער כו' אלא שהרעותי מעשי כו'.

26) ל' רשי' ברכות שם. כהובא בשפ"ח כאן (בשם הנחלת יעקב). וראה שו"ע אדה"ז שם.

27) משלי יח, כג. — וצע"ק שפסוק זה הובא רק בספרי כאן, ולא בדברי שם (בפיסקא זו). ולהביאור בפנים שייך יותר לפירוש המדרש.

(*) כן הוא במשנה שבמשניות ובע"י (ו"ל ע"ד שמות ה, כב) — ובש"ס בבלי וירושלמי. שהורעתני! וראה בשינוי נוסחאות שבמשניות.

איז¹⁸ [נוסף לזה וואס עי"ז גיט מען אים מער (בספ"י) ווי מצד דעם וואס אים קומט בתורת שכר, איז] ידוע, אז אפילו דאס וואס דער אויבערשטער גיט בתורת שכר, איז עס נישט באופן אז דער אויבערשטער איז מחוייב דאס צו געבן¹⁹. ווי עס שטייט²⁰ „ולך אד' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו“ — אז דער „אתה תשלם לאיש כמעשהו“ איז א חסד פון אויבערשטן²¹.

דעריבער, דארף מען דערויף מתפלל זיין²² צום אויבערשטן, און מען קען דאס נישט מאנען²³ כאם אויבערשטן, נאר מען בעט אים צו ממלא זיין די בקשה בתור מתנת חנם.

און ווי חז"ל²⁴ זאגן אז מען זאל נישט

18) בהבא לקמן — ראה אהיה"ש (כרך ב) ע' תשמש (ואילך) ושי"נ. וראה גם עיקרים שהובא בהערה הקודמת.

19) כי כללות הענין דאתעדלית אתעדלית הוא רק מפני שכן עלה ברצונו ית' (לקו"ת שמע"צ פג, ב. שה"ש יב, א. ועוד. וראה בארוכה ד"ה אדון עולם תש"ג פ"ו).

ולכן, אף שלאחרי שעלה ברצונו ית' שהעבודה תעורר (מפני רצונו ית') נעשה כן באמת (ראה לקו"ש חיד' ע' 1133 הערה 13. ושי"נ. וראה לקו"ש חיד' ע' 387 (ועוד) ששכר מצות הוא הלכה, שהקב"ה מחוייב כביכול לשלם שכר מצות כמו שמשלמים לפועל, ע"ש באורך) — מי"מ מכיון שזה גופא הוא רק מפני חסדו ית', שייך תפלה ע"ז, כבפנים. וראה גם ד"ה שיר המעלות תשי"ג פ"ח.

20) תהלים סב, יג.

21) ראה הנסמן באהיה"ש שה"ש שם. ועוד. ועיין שו"ע אדה"ז אורח סצ"ח ס"ה.

22) להעיר מברכות לב, ריש ע"ב ובמפרשים שם.

23) ומה שארז"ל (ברכות יז, ב) „והם נזונים בזיוע“ — היינו, שהקב"ה זן אותם „בזכות שבידם“ (רשי"ש שם). אבל לא שמבקשים (תובעים) מהקב"ה מחמת זכות עצמם. ועכצ"ל כן שלא יסתור למחז"ל דלקמן בפנים (גבי חזק"ה). וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 276 ואילך.

24) ברכות י, ב. — הובא במפרשים כאן. וכלשון

און כאַטש אַז משה רבינו האַט זיכער
תמיד געדיינקט אַז קיבל תורה מסיני
וַעוֹד — ובמילא איז בהרגשתו אַז ער
האָט גרויסע מעשים טובים²² — איז
אַבער די עניוּת פון משה געווען אַזוי
גרויס, אַז ער האָט גערעכנט אַז אים
קומט דערפאַר גאַרניט³⁰

[כידוע דער ביאור³¹ אין פסוק³²
„והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר
על פני האדמה“, אַז נישט געקוקט אויף
דעם וואָס משה האָט געוואוסט זיינע
גרויסע מעלות לגבי „כל האדם“, איז ער
געווען „עניו מאד מכל האדם“, ווייל ער
האָט גערעכנט אַז דאָס איז נישט זיין
אויפטו, נאָר אַז ער האָט אַלץ באַקומען
מלמעלה; ואדרבה, ווען אַ צווייטער
וואָלט געהאַט זיינע כחות ומעלות,
וואָלט יענער געווען בעסער פאַר אים].

און דאָס איז אויך דער טעם השינוי
צווישן דעם לשון הספרי און לשון
המדרש:

מכיון שזה חידוש שצדיקים מבקשים מתנת חנם,
הוצרך רש"י להביא הוכחה שכך היא דרכו של
הקב"ה. וראה גם גריא כאן.

(30) ראה עדין ח"י ופי' מהרי"ק כאן (וראה גם
פנים יפות כאן — הוכח באוה"ת הנ"ל. דרשות הר"ן,
דרוש ט. פני לברכות לב, ריש ע"ב. ועוד). ושם,
שלשון רש"י, יש להם לתלות בזכותיהם³³ — רצונו
לומר לפי מחשבת ההמונים יש להם לתלות כר', אבל
הצדיקים בשכלם הוצ' מכירים האמת כי הכל נחשב
חנם³⁴. ובצידה לדרך כאן: לולא טעם זה (דאין לאדם
שום חוב על הקב"ה) הי' תולים בקשתם במעשיהם
הטובים ולא היו נמנעים מחמת ענוה.

ולפי המבואר בפנים אפשר לפרש הלשון. היו
יכולים לתלות³⁵ — שלפי האמת, כלפי שמיא גליא
שיכולים לתלות במעשיהם, אלא שבהרגשת
הצדיקים אינו כן ולכן מבקשים מתנת חנם. ולהעיר
בכ"ז מלקו"ש חט"י שם.

(31) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ב ע' נא. סה"מ
תשי" ע' 236. כי השיחות התיש ע' 68. ועוד. נתי
בלקו"ש חיי"ג ע' 30 ואילך. חיי"ז ע' 1 ואילך.

(32) בהעלותך יב, ג.

משא"כ אין ספרי, איז דער ענין פון
מתנת חנם נישט נאָר בלשון תפלתו, נאָר
אויך בהרגשתו: ער בעט אַ מתנת חנם
ווייל ער פילט אַז עס קומט נישט, ער
פילט אַז ער האָט נישט קיין זכויות אַז
דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין
בקשתו, און דערפאַר בעט ער ביים אוי-
בערשטן אַ מתנת חנם.

ומהאי טעמא האָלט (די ערשטע דיעה
אין) ספרי אַז „ואתחנן“ איז אַ לשון
מתנת חנם — ובמילא נישט פון די
לשונות של תפלה (כנ"ל סעיף ב) —
ווייל אַזאָ בקשה (בתור מתנת חנם
באמת) איז נישט ווי ס'איז דער גדר פון
תפלה³⁶ מלכתחילה (כנ"ל)³⁷.

(28) עייג'כ אוה"ת פרשתנו (ע' קיח) שעשרה
לשונות של תפלה הם י"ס שבמלות, ובקשת מתנת
חנם — כתר שבמלות, שמצד בחי' זו כולא קמי'
כלא חשיב (ראה לקמן בפנים והערה 30).
ואולי יש לומר, שבי' האופנים במתנת חנם
המבוארים בפנים, הם כנגד בי' הבחי' שבכתר: מצד
חיצוניות הכתר (אריך) שיש חשיבות לנבראים
ועבודתם, הענין דמתנת חנם³⁸ הוא רק בלשון
התפללי: משא"כ מצד פנימיות הכתר (עתיק)
דכולא קמי' לא חשיב ממש, אפשר לבקש רק בתורת
מתנת חנם באמת. וראה לקמן סעיף ה.

(29) עפ"י תובן גם כן הוספת רש"י (על לשון
הספרי) אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם³⁹
— כי לולא זה לא היינו אומרים שמהם התפלל
בלשון של מתנת חנם, מכיון שע"פ תורה ונתתי
גשמיכם גר' תלוי בנאם בחוקיות תלכו גר'. ורק
מכיון ש'אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם,
עכצ"ל שכן הוא בפירוש דואתחנן כאן.

ומטעם זה מוסיף רש"י ראי' מן הפסוק (תשא לג,
יט) ונתתי את אשר אחזי' [שלא הובא בספרי (והוא
מדב'ר שם, שרש"י שוללו — כנ"ל הערה 4)] — כי

(י) ולכן נכלל בי' לשונות של תפלה, כי חיצוניות
הכתר הוא מקיף הקרוב, ויתירה מזו — מתלבש
בי"ס. ולהעיר שכל תפלה הי' יחי' רצון' חדש —
כתר, ונתתי אמן שגשמימות שלה כשהיא באופן
של בכל מאדך (כתר).

וויבאלד ער בעט א מתנת חנם, איז ניטא קיין הגבלה וויפל מאל ער קען בעטן.

און לויטן פירוש אז „ואתחנן“ איז פון די עשרה לשונות של תפלה — וואס א תפלה איז דער אויבערשטער ממלא מצד די זכויות של המתפלל — איז דער ענטפער פון אויבערשטן „הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך“: דער שחר פאר דינע מעשים טובים איז „הרבה מזה“.

ו. מען דארף נאך אבער פארשטיין: וואס איז פארט דער טעם ויסוד פון דער פלוגתא צווישן ספרי ומדרש, צי „ואתחנן — מתנת חנם“ פון תפלת משה איז בלויז אן ענין אין לשון התפלה (כדעת המדרש), אדער ווייל ער האט באמת געהאלטן אז אים קומט טאקע ניט, און דערפאר האט ער ניט געקענט נוצן א לשון של תפלה, נאר בלויז בעטן בתור מתנת חנם³⁷ (כדעת הספרי)?

ויל הביאור אין דעם — ובהקדים:

אויף משה רבינו איז געווען נגזר די גזירה שלא יכנס לארץ. ווארום דאס וואס משה האט גערעכנט אז „לאחרי שכבשתי ארץ סיחון ועוג . . . שמא הותר הנדר“³⁸ — איז דאס נאָר³⁹ בנוגע דעם אויבערשטנס שבועה אז משה זאל ניט

אין מדרש איז מודגש אז „אין לברי כלום אצל בוראו“ — ביים אויבערשטן איז די עבודה ניט תופס מקום, און דעריבער בעט מען ביי אים בלשון של תחנונים (מתנת חנם):

משא״כ אין ספרי איז מבואר אז „היו יכולים לתלות . . . במעשיהם הטובים ולא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם“, וואס דאס איז מדגיש (ניט ווי „מעשיהם הטובים“ זיינען ניט תופס מקום ביים אויבערשטן, נאר) די עניויות פון די צדיקים, אז זייערע מעשים טובים זיינען ביי זיי גופא ניט תופס מקום, ביז אז זיי בעטן ביים אויבערשטן בלויז בתור מתנת חנם.

ה. לויט דעם ביאור אין די צוויי אופנים ווי צו פארשטיין תפלת משה „ואתחנן אל ה'“, איז אויך מוסבר דער תוכן החילוק צווישן די צוויי פירושים (וועלכע רש״י ברענגט⁴⁰) אין דעם ענטפער פון אויבערשטן — „רב לך“: (א) שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה טרבו (מפציר)⁴¹, (ב) רב לך, הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך⁴² — זיי זיינען מתאים צו די צוויי פירושים אין „ואתחנן“⁴³:

לויטן פירוש אז משה האט געבעטן בתורת מתנת חנם ממש — האט דער אויבערשטער געענטפערט אז משה מוז אויפהערן בעטן — „שלא יאמרו הרב כו' והתלמיד כו'“. ווארום לולא זאת —

37) לכאורה ה' אפילו, דמכיון שהגזירה על משה היתה „למענכם“ — „בשילכם אתם גרמתם לך“ (ג), כו וברש״י, ובני לא תקנו את זה, אין תפלה (שהיא בזכות מעיט כניל) מועילה.

אבל מלשון הספרי „היו יכולים לתלות . . . במעשיהם הטובים ולא בקשו כו' אלא חנם“ מוכח, שגם כאן ה' יכול לתלות במעשיו הטובים, ורק מצד ענותנותו ביקש מתנת חנם.

38) ל' רש״י כאן דיה בעת ההיא. וראה רש״י פינחס כו, יב.

39) בהבא לקמן ראה גר״א ושפ״ח כאן. ספרי דבי רב לספרי פינחס שם (פ' קלד).

33) עה״פ (ג, כו).

34) סוטה יג, ב.

35) ספרי פינחס כו, יב (פ' קלה). וראה ספרי

פרשתנו עה״פ שם.

36) ועפ״י, הסדר ב' הפירושים בפרש״י עה״פ רב לך, הם בהתאם להסדר שב' הפירושים בפרש״י על „ואתחנן“.

האט ער אויסגעקליבן לשון תחנונים
(דוקא):

משא"כ דער ספרי (בפי' הא') האלט
ווי די דיעה אז תפלה העלפט נאָר קודם
גזר דין, ובמילא וואלט דאָ ניט גע-
האלפן א לשון של תפלה: "נאָר משה
האט געבעטן בתור מתנת חנם".

ז. ויש לומר, אז עד"ז איז אויך די
הסברה אין דער מחלוקת צווישן בבלי
וירושלמי אין מאמר המשנה: "אז א
תפלה (אויף א אשה מעוברת) "שתלד
אשתי זכר הרי זו תפלת שוא" —

לויטן בבלי⁴¹ רעדט די משנה אויך
וועגן דעם זמן פון תיכף נאָך די ארבעים
יום (ווען עס ווערט שוין נקבע צורת
הולד): משא"כ לויטן ירושלמי⁴² רעדט
די משנה דוקא "ביושבת על המשבר",
אבער קודם לזה העלפט די תפלה צו
משנה זיין מנקבה לזכר. און לויט נאָך א
מ"ד, איז "אף היושבת על המשבר יכול
להשתנות":

שם. והוי גז"ד עם שבועה (ראה גם עיקרים שם
פכ"א. ספרי דבי רב שם. ועוד). אבל ראה הערה
הבאה.

(41) א"ת (כניל הערה 30) שהלשון "הוי יכולים
לתלות" פירושה, שלפי האמת היתה אפשרית תפלה
בזכות מעשיו — צ"ל שגם להספרי הוי כאן כגזירת
הציבור (ראה הערה 42), אלא שמשם מצד ענותנותו
החשיב א"ע כיחיד. אבל עפ"י צ"ל דזה שלא הועילה
תפלת משה אינו משום שהיתה עם שבועה (כניל
הערה הקודמת), כי על גזירת הציבור מהני תפלה
גם אם יש עמה שבועה (מ"ש בעיקרים שם).

(42) ע"פ המבואר בפנים (שבקשת מתנת חנם
אפשרית גם כשאין תפלה מועלת) מתורצת בפשטות
קושיית התולדות יצחק (שהובאה בצידה לדרך כאן)
למה התפלל משה כ"י, עיי"ש.

(43) ברכות פ"ט.

(44) שם ס. א.

(45) שם פ"ט היג. וראה אוהית בא ע"ר. ע"ב.

לקוטי ח"א ע' 232. ולהעיר מדמ"צ קמה, ב.

אריינגיין אין א"י, וואס אויף דעם איז אן
אָרט צו זאָגן, אז צוליב דעם וואס א נדר
שהותר מקצתו הותר כולו איז בטל
געווארן די שבועה.

אבער דאס נעמט ניט אראפ די עצם
גזירה (ועונש) אז ער זאל ניט אריינגיין
אין א"י. וואס דערפאר האט ער ערשט
נאכדעם (ווי ער האט געטראכט "שמה
הותר הנדר") מתפלל געווען להקב"ה
אראפצונעמען דאס וואס "נגזרה
גזירה"⁴⁰.

ועפ"י יש לומר, אז די פלוגתא צווישן
דעם ספרי ומדרש, איז תלוי אין די צוויי
דיעות⁴¹, צי תפלה העלפט אויך, לאחר
גזר דין, אדער דוקא, קודם גזר דין:

דער מדרש האלט ווי די דיעה אז
תפלה העלפט אויך לאחר גזר דין⁴², און
דערפאר האט משה מתפלל געווען
להקב"ה מיט איינעם פון די עשרה
לשונות של תפלה⁴³ (נאָר פון זיי גופא,

(40) ל' רש"י כאן (פסוק כד) ד"ה אתה החילות.
— ומתורץ עפ"י השינוי בלשון רש"י מנדר'
לגזירה'. ועד"ז החילוק ב' הפירושים שבפרשי
פינחס שם (וראה גם ספרי דבי רב שם).

(41) ר"ה יז, ב ואילך.

(42) ראה ר"ה שם שכ"ה דעת ר' יוחנן (דתשובה
מקרת גז"ד) — בעל המאמר במדרש שם.

ולפי מסקנת הגמ' שם דבגז"ל לא מהני
— יש לומר, שהמדרש ס"ל שהגזירה על משה היתה
גזירת הציבור (כהד"ע בספרי פינחס שם (פ"י קלה),
וכפ"י הספרי דבי רב ועוד שם). מאחר שמשם הוא
ככל ישראל (רש"י חוקת כא, כא), ובפרט שמשם
רצו ליכנס לארץ בשביל טובת ישראל (כמבואר
בלק"ת כ"י ריש פרשתנו. וראה לקמן בסוף השיחה).
ובגזירת ציבור מהני תפלה גם לאחר גזר דין (ר"ה
שם). וראה גם פרשת דרכים דרך הרבים דרוש יג.
משא"כ להספרי הוי כגזירה על היחיד (כמפורש
בתנחומא פרשתנו ו). אבל ראה הערה 44.

(43) אבל רק לאחר שחשב שהותר הנדר, כי
בלא"ה הוי גזר דין שיש עמו שבועה שלכרע אינו
נקרע ע"י תפלה (ר"ה יח, א). ולכן לא הועילה תפלת
משה כי "לפי האמת לא נתבטלה השבועה" (גוי"א

מתנת חנם", אז דורך כניסתו לארץ האט משה געוואלט אויפטאן אז ביי אידן זאל מאיר זיין אזא מדריגה, וואס איז העכער פון צו קענען צוקומען צו איר דורך עבודת הנבראים (בלשון החסידות: אתערותא דלעילא וואס איז אינגאנצן העכער פון אתערותא דלתתא). און דאס איז דער לשון "מתנת חנם" — "חנם בלא מצות"⁵³: א מדריגה וואס איז "למעלה מעלה מבחי המצות".

ועפ"ז איז פארשטאנדיק סברת הספרי, אז לויטן פירוש "ואתחנן" — "מתנת חנם" איז עס נישט פון די עשרה לשונות של תפלה:

תפלה איז דאך אן עבודה בדרך אתערותא דלתתא⁵⁴. און דעריבער, כדי צו פועל זיין ביים אויבערשטן דעם מילוי המבוקש פון "אעברה נא ואראה גר"⁵⁵, וואס וואלט אויפגעטאן ביי אידן דעם גילוי בדרך אתערותא דלעילא — האט אויך דער אופן הבקשה אויף דעם געמוזט זיין מעין זה⁵⁶: בעטן (ניט מיט א לשון של תפלה, נאר) א מתנת חנם ממש, וואס איז אינגאנצן נישט פארבונדן מיט זכויות (כנ"ל בארוכה).

ט. אעפ"כ האלט דער מדרש אז אויך "ואתחנן" — "מתנת חנם" איז פון די עשרה לשונות של תפלה.

וועט מען דאס פארשטיין לויטן ביאור הצ"צ אויפן מאמר הנ"ל שבלקות: אין לקו"ת⁵⁷ איז מבואר, אז די בקשה הנ"ל

מצד בבלי — וואס אופן הלימוד אין תלמוד בבלי איז⁵⁸ בדרך מלמטה למעלה: עס זיינען פאראן א ריבוי קושיות כ"י און מען דארף אנקומען צו יגיעת האדם צו דערגרייכן די מסקנא — איז אויך דער ענין התפלה אפגע-מאסטן לויט גדרי והגבלות המתפלל. און וויבאלד אז ע"פ טבע קען דער וולד נישט נשטנה ווערן (נאך ארבעים יום) מנקבה לזכר, "הרי זו תפלת שוא".

[און דאס איז אויך די הסברה אין דעם תירוצ' (שבבבלי שם⁵⁹) פארוואס ביי דינה האט יא געהאלפן א תפלה (נאך ארבעים יום), אז דארט איז עס געווען "מעשה נסים" — וויבאלד אז — לאה איז געווען א מלומדת בנסים, דעריבער, איז בא איר⁶⁰, קען א תפלה (שמצד האדם) פועל זיין אז ענין של נס].

משא"כ מצד תלמוד ירושלמי — וואס זיין לימוד איז⁶¹ נישט (אויף אזוי פיל) פארבונדן מיט יגיעת האדם, נאר עס קומט אין אן אופן פון "אור ישר", בדרך מתנה מלמעלה — איז אויך דא אין תפלה דרך מתנת חנם וואס האט נישט קיינע הגבלות, ביז אז אף היושבת על המשבר יכול להשתנות".

ח. דער ביאור אין דעם ע"ד החסידות:

דער אלטער רבי איז מבאר אין לקו"ת⁶² דעם ענין פון "אין ואתחנן אלא

53 ע"ד לשון חז"ל (ספרי ורש"י) עה"פ בהעלותך יא, ה — הובא בלקו"ת ג, ג.

54 כמבואר גם בלקו"ת כאן (ב, ג, ד, א). ובארוכה באוה"ת (ע' נא ואי"ל).

55 ג, כה.

56 להעיר גם מסד"ה ואתחנן תרע"ג (בהמשך תער"ב) בטעם אומרי, להראות את עבדך — בדרך שפלות. ע"ש.

57 שם ב, ד. ובארוכה באוה"ת שם.

49 ראה בארוכה שערי אורה ד"ה כביה בכסלו פניד ואילך. אוה"ת פרשתנו ע' עה ואילך. שה"מ תשי"ח ע' 121 ואילך. ועוד.

50 (בתי הא') — אבל ראה פי' הרי"ש טיריליאן (ובמאיר נתיב) לירושלמי שם.

51 להעיר מירושלמי שם: שנתפללה רחל כ"י מנביאות הראשונות היתה. ולהעיר מתענית כה, א.

52 ריש פרשתנו (ג, א, ג ואילך). וראה גם ד"ה ואתחנן בס' מאמרי אדה"ז תקס"ד. ובארוכה באוה"ת עה"פ.

האט געוואלט האבן דעם חיבור פון ביידע מעלות: אע"פ אז די המשכה קומט בדרך מתנת חנם (אתעדל"ע), זאל זי אבער אראפקומען ביז למטה מטה (אין דעם "ארט" פון תפלה). און דעריבער איז אויך אין זיין תפלה געווען ביידע זאכן: זי איז געווען א לשון של תפלה, אבער וואס ענינה איז — בקשת מתנת חנם.

י"ד. אעפ"כ האט משה עס ניט פועל געווען בתפלתו, ווייל דער תכלית הכוונה איז, אז אלץ זאל קומען דורך עבודה. וואס דערפאר, כאטש"ז אז מצד דעם (וואס משה איז ניט אריין אין א"י) איז די כניסה לארץ געווען דורך יהושע'ן, פני לבנה" שיש בה שינויים, ובמילא האט געקענט דערנאך ווערן דער ענין הגלות

[ניט ווי עס וואלט געווען אויב די כניסה וואלט געווען ע"י משה'ן, וואס דעמאלט וואלט עס געווען די גאולה הנצחית (וויבאלד עס וואלט ניט געווען אפהענגיק אין עבודת המטה)]

איז אבער דוקא דורך דעם פאראן די מעלה פון עבודה, למעשה ידך תכסוף", וואס איז ממשיך נאך א העכערן אור" (העכער ווי דער אור וואס קומט דורך, מתנת חנם").

וואס דאס וועט נתגלה ווערן למטה בגאולה האמתית והשלימה, דורך משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ה)

פון משה'ן (אז עס זאל זיין בחי' אתעדל"ע שלמעלה מאתעדל"ת) — איז דער ענין התורה, ווארום דורך תורה ווערט נמשך פון "בחי" אנכי מי שאנכי . . . שהיא למעלה מעלה מאתעדל"ת, זי קומט בדרך מתנה".

פרעגט דער צ"צ: אויב אזוי, פאר- וואס זאגט מען אז משה רבינו האט ניט פועל געווען ע"י תפלתו — מיר האבן דאך תורה, וואס דורך איר ווערט נמשך אויך איצט "מבחי" זו דאתעדל"ע?

און איז מבאר, אז בקשת משה איז געווען, אז די המשכה שע"י תורה (וואס קומט בדרך מתנה ואתעדל"ע כנ"ל) זאל פועל זיין למטה אין וועלט". וואס דאס איז דער יתרון אינעם אויפטו פון תפלה לגבי תורה", תורה טוט אויף (בעיקר) למעלה, אין עולמות עליונים. אבער דורך תפלה טוט מען אויף, לשנות הנבראים מכמות שהם שיתרפא החולה וירד הגשם כו" [ווארום וויבאלד אז תפלה קומט בדרך מלמטה למעלה, פועלט זי אין דעם, מטה" וואו מ'איז מתפלל]. און משה האט געוואלט אויפ- טאן אז אויך די המשכה למטה זאל זיין בדרך אתעדל"ע (דורך תורה).

און דערפאר זאגט דער מדרש אז אויך די בקשת מתנת חנם של משה איז געווען א לשון של תפלה, ווייל משה

(58) ובאותה שם (ע' עה ואילך) שבקשת משה היתה שה' ע"י הלימוד דתלמוד ירושלמי (ראה לעיל סעיף ז).

(59) אותה ס' נד ואילך. וראה לקו"ת שם ג, סעיף ואילך.

(60) ע"ד הורדת גשמים דרשבי' שהיא ע"י תורה (זח"ג נט, ב. נח' במאמרי אדה"ז אתהלך לאוניא (ע' ר' ואילך). אותה אחרי (כר א) ע' רנד ואילך. טה"מ תרי"ז ע' רסו ואילך. ועוד).

(61) קורא רדיה להבין מ"ש בפע"ח (הובא באוה"ת פרשתנו שם).

(62) בהבא לקמן — ראה בארוכה אוה"ת שם (ע' סה ואילך). וש"י.

(63) ב"ב עה, א.

(64) איוב יד, טו.

(65) ראה אוה"ת שם ע' פז. קט ואילך.

ואתחנן ב

אין עס, יינה של תורה".

ובכל אופן זיינען פאראן געוויסע פירוש רש"י אויף חומש, וואו מען זעט אין זיי בגלוי ווי זיי זיינען, יינה של תורה; און איינער פון די פירוש רש"י אין איז אונזער סדרה אויפן פסוק, אתה הראת לדעת גו"פ.

ב. רש"י שטעלט זיך אויפן ווארט, הראת" און זאגט, כתרגומו אתחזיתא, און דערנאך אין ער ממשיך: כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה הראת לדעת".

(5) וראה לקו"ש שם הערה 3 בביאור השיבות המיוחדת ד"ינה של תורה" לפשוטו של מקרא. וראה שם ע' 279 דחלק הרמז והדרוש אינו מוכרח שיהיו בפירוש.

(6) ד, לה.

(7) בש"ד (ע"ת) ע"ה"פ לאחרי שמעתי ל' רש"י (בשינויים קלים), והוא מן המדרש.

יש שצינו את המקור לפרש"י בפסיקתא רבתי פ' מ"ח בסופו ומדרש שה"ש הוצאת גרינאוט (ירושלים תרנ"ו, תשל"א) בתחלתו ע"ה"פ ישקני. אבל בפסיקתא רבתי הלשון, מיד פתח הקב"ה שבעת רקיעים ונגלה עליהם עין בעין כו". ובמדרש שה"ש הלשון, באותה שעה פתח הקב"ה שבעה רקיעים והראה להם לישראל כל מה שיש בתוכו.

בעקידה פרשתנו סוף שער פח: ובמדרש מאי דכתיב חלקי ה'... וביום מתן תורה קרע הקב"ה את השמים רבי פנחס ורבי לוי כו' אמרו כשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים שנאמר אתה הראת לדעת וגו'. אמר להם רואים אתם שאין אחר עמי, ובדברים רבה (הוצאת ליברמן — מכת"י, ירושלים ת"ש) ע"ה"פ שמע ישראל: וביום מתן תורה קרע הקב"ה את השמים והראה לישראל מה שיש למעלה. רבי פנחס... קרע להם הקב"ה ז' רקיעים וכשם שקרע... התחתונים שנא' אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת אמר להם ראו שאין אחר עמי שנא' אתה הראת לדעת. וראה בהמובא בהערות שם.

א. עס אין ידוע דער ווארט פון אלטן רבין, אז, פירש"י אויף חומש אין יינה של תורה, וואס, יינה של תורה. מיינט רזין דאורייתא, פנימיות התורה.

מ'האט שוין פיל מאל' גערעדט וועגן דעם כלל וואס רש"י אליין זאגט בנוגע זיין פירוש — אני לא באתי אלא לפ' שוט"י — אז דאס אין ניט קיין סתירה דערצו וואס אין ספרים פון גדולי ישראל ווערט אנגעוויזן אויף די נפלאות אין פירוש רש"י על התורה אין אלע חלקי התורה, סיי אין חלק ההלכה שבתורה, סיי אין רמז דרוש וסוד — ווייל פירוש רש"י אין לכל לראש — פשוטו של מקרא; נאך אין דעם, פשט"י (וואס אין דאך — של מקרא און נאכמער פון רמז דרוש סוד — אין נאך בא' עם — אין מקרא יוצא מידי פשוטו) זיינען דא (באהאלטן) ענינים נפלאים פון אלע חלקי התורה.

אבער פון דער אויבנדערמאנטער הדגשה און אויך פון לשון פון אלטן רבין — פירש"י אויף חומש אין יינה של תורה — אין משמע, אז בנוגע, יינה של תורה אין ניט נאך אז עס זיינען פאראן (באהאלטענע) רמזים וכיו"ב (אין רש"י ווערטער) אויף ענינים של רזין דאורייתא, נאך אז פירש"י, אין יינה של תורה, אז יעדער פירוש פון רש"י אין, לא באתי אלא לפשוטו, וביחד עם זה

(1) היום יום ע' כד.

(2) ראה בארוכה אמרי בינה שער הק"ש ספניג ואילך.

(3) ראה לקו"ש ח"ה ע' 1 ואילך.

(4) בראשית ג, ח, שם, כד, ובכ"מ.